

Р. Я. Яремко

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, м. Львів, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2781-7788> – Р. Я. Яремко

✉ r.yaremko@ldubgd.edu.ua

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ САМОПОВАГИ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Розглядається поняття самоповаги у здобувачів вищої освіти. Теоретично проаналізовано ряд наукових джерел щодо поняття самоповаги та експериментально досліджено вплив самоповаги на успішність здобувачів вищої освіти. У процесі добору психодіагностичних методик особливостей прояву структурних компонентів самоповаги було враховано психологічну модель особистісного утворення в юнацькому віці. Саме цей віковий період онтогенезу є сензитивним періодом для становлення основного соціогенного потенціалу людини. Дослідженню особливостей розвитку самоповаги вищої освіти передувало виокремлення критеріїв і конструктів розвитку її компонентів. При виборі критеріїв ми спиралися на результати проведеного теоретичного аналізу досліджуваної проблеми та наукові розробки структури самоповаги.

Проаналізовано та подано детальний опис етапів, вибірки і результатів експериментального дослідження. Визначено якісні й кількісні показники та рівні розвитку самоповаги здобувачів вищої освіти. Проведений кореляційний аналіз надав можливість виявити міцність взаємозв'язків між усіма конструктами компонентної структури самоповаги у здобувачів вищої освіти. Спираючись на якісні показники структурних компонентів досліджуваного особистісного утворення, ми визначили рівні прояву самоповаги у здобувачів вищої освіти (високий, середній, низький).

Дослідження самоповаги у здобувачів вищої освіти є досить актуальним і важливим питанням. Освіта є періодом інтенсивного особистісного розвитку, де здобувачі вищої освіти зустрічаються з новими викликами, вимогами та можливостями. Самоповага впливає на психологічний стан та загальне благополуччя здобувачів, їхню академічну успішність, мотивацію і здатність досягти своїх цілей.

Академічна успішність: Самоповага може впливати на успішність. Здобувачі з вищою самоповагою, які вірять у свої здібності, можуть бути більш мотивованими та ефективними у вивченні та досягненні академічних цілей.

Психологічне благополуччя: Самоповага пов'язана з позитивними психологічними показниками, такими як самооцінка, самозадоволення та зниження стресу. Дослідження самоповаги може допомогти ідентифікувати фактори, що сприяють психологічному благополуччю у здобувачів вищої освіти

Взаємодія та соціальні стосунки: Самоповага може впливати на взаємодію студентів з однокурсниками, викладачами та іншими людьми. Здобувачі вищої освіти з високим рівнем самоповаги можуть бути більш впевненими у собі, відкритими до спілкування та конструктивною співпрацею з іншими.

Ключові слова: самоповага, самооцінка, самоповажність, самоставлення.

R. Ya. Yaremko

Lviv State University of Life Safety, Lviv, Ukraine

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF SELF-ESTEEM DEVELOPMENT AMONG HIGHER EDUCATION STUDENTS

The concept of self-esteem among higher education students. Theoretically analyzes a number of scientific sources about the concept of self-esteem and experimentally investigates the impact of self-esteem on the students' success. We took into account the psychological model of personal formation in adolescence while selecting psychodiagnostic methods for the peculiarities of the manifestation of the structural components of self-esteem. The period of ontogenesis is a sensitive period for the basic sociogenic potential formation of a person. We identify the criteria and constructs for the development of its components before studying the peculiarities of the self-esteem development in higher education. When selecting the criteria, we relied on the results of the theoretical analysis of the problem under study and scientific developments of the self-esteem structure.

The stages, sample, and results of the experimental study are analyzed and presented in detail. The qualitative and quantitative indicators and levels of development of self-esteem of higher education students are determined. The

correlation analysis made it possible to identify the strength of the relationships between all the constructs of the component structure of self-esteem among higher education students. We have determined the levels of self-esteem among higher education students such as high, medium, low that are based on the qualitative indicators of the structural components of the studied personal formation.

The study of self-esteem among higher education students is a very relevant and important issue. Education is a period of intensive personal development, where students face new challenges, demands and opportunities. Self-esteem affects the psychological state and general well-being of students, their academic performance, motivation, and ability to achieve their goals.

Academic achievement: Self-esteem can affect academic achievement. Students with higher self-esteem who believe in their abilities may be more motivated and effective in learning and achieving academic goals.

Psychological health: Self-esteem is associated with positive psychological outcomes such as self-esteem, self-satisfaction, and reduced stress. Research on self-esteem can help identify factors that contribute to psychological well-being among students.

Interaction and social relationships: Self-esteem can influence how students interact with fellow students, teachers, and others. Higher education students with high self-esteem may be more confident, open to communication, and cooperate constructively with others.

Keywords: self-respect, self-esteem, self-attention, self-attitude.

Постановка проблеми та її зв'язок із науковими та практичними завданнями

Кардинальні зміни, які відбуваються в Україні, зумовлюють переосмислення життєвих цінностей та принципів кожної людини, що в свою чергу не може впливати на особистісний розвиток та професійне становлення особистості. У зв'язку з цим викликом часу стає максимальне розкриття потенціалу кожної людини, сприяння її самореалізації та саморозвитку, які детермінують прояв самоповаги особистості. Вивчення самоповаги як психологічного явища набуває особливої значущості в контексті формування особистості здобувача вищої освіти на сучасному етапі розвитку суспільства як суб'єкта, що активно опановує суспільний досвід. З огляду на це, актуалізується проблема створення цілеспрямованих психологічних умов розвитку самоповаги у юнацькому віці.

Дослідження самоповаги у здобувачів вищої освіти є важливою темою, що стосується психологічного благополуччя та академічного успіху здобувачів. Самоповага відіграє значну роль у різних аспектах життя людини, зокрема в освітньому процесі. Самоповага, також відома як самооцінка або самоповажність, є важливою складовою психологічного благополуччя і саморозвитку. Вона відображається в способі, яким людина сприймає себе, свої здібності, цінності і власну важливість. Самоповага впливає на наше самопочуття, ментальне здоров'я, відносини з іншими людьми і навіть на наші досягнення. Дослідники розглядають самоповагу як особистісну рису, що виявляється в почутті схвалення або несхвалення на свою адресу; судження про власну значущість, яка виявляється в установках особистості та є відносно стійкою; властивість особистості, що є емоційно забарвленим ставленням до себе й акумулює узагальнені переживання власної цінності; глобальне утворення, яке виражає цілісне

емоційно-ціннісне ставлення до себе; складне особистісне утворення, що виявляється в афективному ставленні до себе [4].

Мета – теоретико-емпіричне дослідження розвитку самоповаги у здобувачів вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з цієї проблеми; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми. У добу античності, декілька філософів і дослідників займалися дослідженням самоповаги та суміжних питань. Одним з найвідоміших філософів, який висловлював свої погляди на самоповагу, був Аристотель (384-322 до н.е.). У своїй праці «Етика Нікомаха» Аристотель обговорює різні аспекти моралі та характеру, у тому числі і самоповаги. Він вважав, що самоповага виникає в результаті розумного та етичного життя, коли людина живе відповідно до своїх внутрішніх цінностей і принципів. Ще одним відомим філософом, який досліджував самоповагу, був Епіктет (50-138 н.е.), представник стоїцизму. Він писав про важливість внутрішньої свободи та контролю над своїми думками та емоціями. Епіктет розглядав самоповагу як результат прийняття себе таким, яким ти є, і розвитку моральної сили [4]. Деякі інші давньогрецькі філософи, такі як Сократ, Платон і Сенека, також висловлювали думки про самоповагу та її значення для благополуччя людини. Варто зазначити, що поняття самоповаги може бути інтерпретоване по-різному в різних філософських школах і часових періодах. Ці філософи були лише кількома з численних особистостей, які досліджували самоповагу в античні часи.

У сучасній психологічній науці поняття самоповаги досліджували такі зарубіжні вчені як: А. Маслоу – розглядав самоповагу, як одну з основних людських потреб, необхідних для повної самореалізації особистості;

американський психолог Н. Бренден – визначав самоповагу як почуття особистої цінності, пов’язане зі свідомістю своїх здібностей і право на їх виявлення; М. Розенберг – досліджував самоповагу та її вплив на індивіда та розробив шкалу самоповаги для дітей [6].

Українські вчені також внесли свій внесок у дослідження поняття самоповаги. Українська психологиня О. Малихіна вивчала поняття самоповаги. Вона досліджувала взаємозв'язок самоповаги з іншими психологічними конструктами, такими як самооцінка, самореалізація та емоційний стан [4]. І. Коваль досліджував системний та синергетичний підходи неперервного саморозвитку здобувачів вищої освіти [3]. Аналізуючи наукові джерела з окресленої проблеми, вважаємо доцільним проведення емпіричного дослідження розвитку самоповаги у здобувачів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для встановлення взаємозв'язку досліджуваних параметрів ми провели кореляційний аналіз за допомогою програми математичної статистики SPSS v 2.0.

Констатувальний експеримент було організовано на базі Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Участь у констатувальному етапі експерименту взяли 75 здобувачів вищої освіти 4-го року навчання, спеціальності 053 «психологія», а саме: 65 дівчат та 10 хлопців.

Для реалізації мети та визначення необхідних параметрів нами було проведено такі психодіагностичні методики: «Шкала самоповаги М. Розенберга»; «Методика діагностики самоставлення С. Панталеєва»; «Методика визначення прагнення досягнення успіху Ю. Орлова»; «Дослідження самооцінки С. Буддасі».

Результати. На основі проведеного дослідження ми встановили, що найбільша частина досліджуваних демонструє середній рівень самоповаги (23,5%). У 22,8% виявлено високий рівень самоповаги, у 20,7% – низький, у 18,8% – надмірно високий та у 14,2% досліджуваних здобувачів вищої освіти зафіксовано вкрай низький рівень самоповаги. Результати подано на рисунку 1.

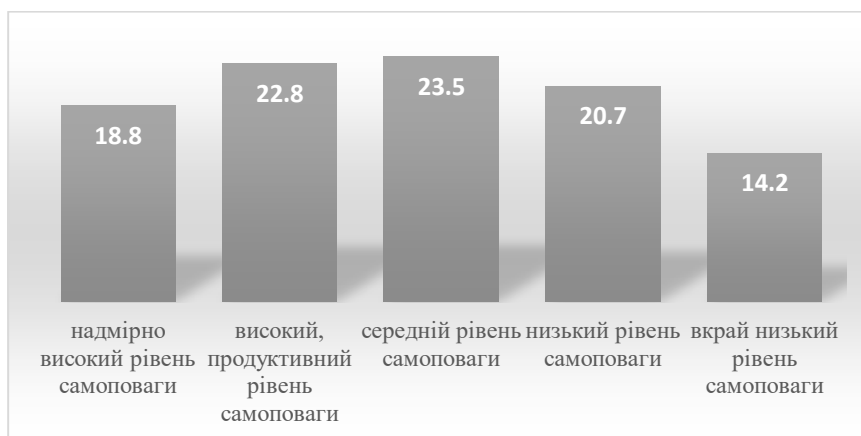

Рисунок 1 – Результати дослідження самоповаги здобувачів вищої освіти

На рисунку 2 бачимо, що досліджувані здобувачі вищої освіти здебільшого відкриті, у частини з них присутня самовпевненість, самоцінність, самоприйняття та самоприв'язаність.

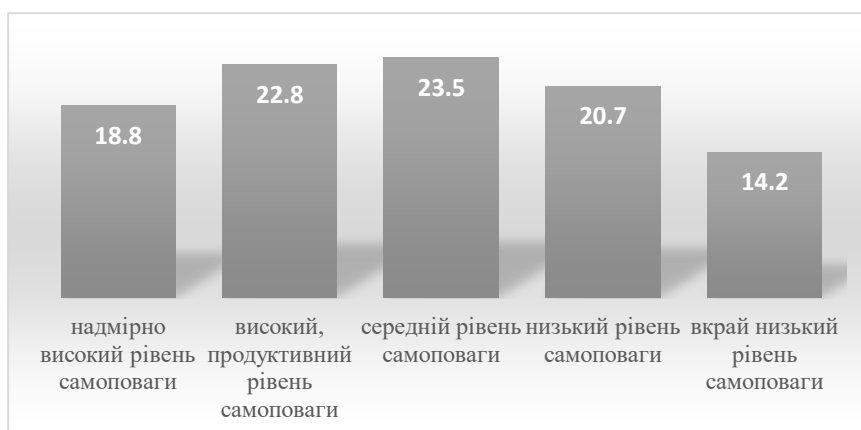

Рисунок 2 – результати дослідження самоставлення здобувачів вищої освіти

На рисунку 3 подано результати дослідження мотивації досягнення успіху. Як бачимо, високий

рівень мотивації досягнення успіху притаманний 34,5%, середній – 31,4% та низький – 34,1%.

Рисунок 3 – Результати дослідження мотивації досягнення успіху здобувачів вищої освіти

На рисунку 4 зображено результати дослідження самооцінки здобувачів вищої

освіти. Як бачимо, найбільше виражена середня адекватна самооцінка (24,3%).

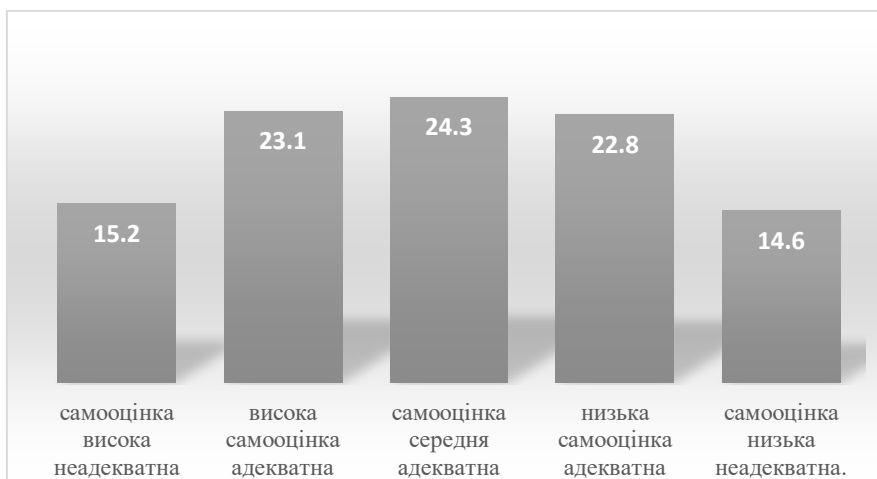

Рисунок 4 – Результати дослідження самооцінки здобувачів вищої освіти

На рисунку 5 зображено розподіл за середнім балом. Як бачимо, 33,2% досліджуваних демонструють відмінні результати у навчанні,

38,4% мають середній навчальний бал 4,0 та 28,4% – 3,0.

Рисунок 5 – Результати розподіл за середнім балом

Теоретичний аналіз психологічних джерел та результати власного експериментального дослідження дали можливість виявити особливості самоповаги особистості здобувачів вищої освіти. У дослідженні ми поставили за мету на основі методів математичної статистики виявити та проаналізувати взаємозв'язки між досліджуваними показниками. Ці взаємозв'язки є свідченням того, які показники найбільше, а які найменше впливають на загальний рівень самоповаги здобувачів вищої освіти. З метою

констатації взаємозв'язків між кількісними показниками вищезазначених показників було проведено кореляційний аналіз за допомогою коефіцієнта кореляції r -Спірмена. Результати кореляційного аналізу представлено в таблиці 1. За результатами кореляційного аналізу було зафіксовано наявність позитивних взаємозв'язків між усіма показниками самоповаги здобувачів вищої освіти. Розглянемо детальніше отримані результати.

Таблиця 1

Витяг з кореляційної матриці

Показники	Надмірно високий рівень самоповаги	Високий, продуктивний рівень самоповаги	Середній рівень самоповаги	Низький рівень самоповаги	Вкрай низький рівень самоповаги
Закритість				0,531*	0,628**
Відкритість		0,793**	0,563**		
Самовпевненість	0,898**				
Самокерівництво		0,589**	0,672**		
Відображене самоставлення				0,593**	0,623**
Самоцінність		0,739**	0,623**		
Самоприйняття		0,631**	0,568**		
Самоприв'язаність	0,528*				
Внутрішня конфліктність				0,714**	0,638**
Самозвинувачення				0,612**	0,797**
Високий рівень потреби у досягненні успіху	0,689**	0,673**			
Середній рівень потреби у досягненні успіху		0,589**	0,587**		
Низький рівень потреби у досягненні успіху				0,514*	0,523*
Самооцінка висока неадекватна	0,623**				
Висока самооцінка адекватна		0,758**	0,597**		
Самооцінка середня адекватна			0,568**		
Низька самооцінка адекватна				0,638**	0,671**
Самооцінка низька неадекватна				0,511*	0,657**
Середній навчальний бал 5,0	0,557*	0,547*			
Середній навчальний бал 4,0		0,539*	0,549*	0,518*	
Середній навчальний бал 3,0				0,552*	0,521*

Як бачимо з таблиці 1 надмірно високий рівень самоповаги на рівні значимості $p \leq 0,01$ має зв'язки із такими показниками, як: самовпевненість (0,898), високий рівень потреби

у досягненні успіху (0,689), самооцінка висока неадекватна (0,623) та на рівні значимості $p \leq 0,05$ із такими: самоприв'язаність (0,528), середній навчальний бал 5,0 (0,557). Такі результати

дозволяють стверджувати, що ці здобувачі вищої освіти здебільшого сконцентровані на собі, надто високо оцінюють власні можливості та знання, часто можуть хизуватись позитивними результатами у навчанні і навіть принижувати менш успішних здобувачів вищої освіти.

Високий рівень самоповаги на рівні значимості $p \leq 0,01$ має зв'язки із такими показниками, як: відкритість (0,793), самокерівництво (0,589), самоцінність (0,739), самоприйняття (0,631), високий рівень потреби у досягненні успіху (0,673), середній рівень потреби у досягненні успіху (0,589), висока самооцінка адекватна (0,758) та на рівні значимості $p \leq 0,05$ із такими: середній навчальний бал 5,0 (0,547), середній навчальний бал 4,0 (0,539). Такі результати свідчать про те, що здобувачі вищої освіти мають повне розуміння цього утворення та розвинене уявлення про самого себе, безумовне прийняття себе, прагнення до високої оцінки власних досягнень іншими, упевненість у собі, незалежність у прийнятті рішень та їх реалізації. Вони характеризуються розвиненим уявленням про себе, адекватним рівнем самооцінки, позитивним ставленням до себе, схильністю усвідомлювати себе носієм соціально бажаних характеристик, інтересом до самого себе, безумовним прийняттям себе, прагненням до високої оцінки власних досягнень іншими, упевненістю в собі, незалежністю, здатністю розраховувати на власні сили у важких ситуаціях, високою активністю, реалістичним рівнем домагань, прагненням до поліпшення власних досягнень, до самовдосконалення, до розв'язання все більш складних завдань, до досягнення складних цілей.

Середній рівень самоповаги на рівні значимості $p \leq 0,01$ має зв'язки із такими показниками, як: відкритість (0,563), самокерівництво (0,672), самоцінність (0,623), самоприйняття (0,568), середній рівень потреби у досягненні успіху (0,587), висока самооцінка адекватна (0,597), самооцінка середня адекватна (0,568), та на рівні значимості $p \leq 0,05$ із середнім навчальним балом 4,0 (0,549). Середній рівень у здобувачів вищої освіти виявляється в певній невизначеності в розумінні феномену самоповаги та недостатньо повному уявленні про себе, у прагненні до соціального схвалення. При цьому спостерігається нестабільність взаємодії з іншими, критичне ставлення до самого себе, прагнення до соціального схвалення, критичне ставлення до самого себе, спокійні емоційні реакції, пасивність, стабільність і успішність у розв'язанні кола завдань середньої складності, відсутність прагнення поліпшити власні досягнення та здібності й перейти до більш складних цілей.

Низький рівень самоповаги на рівні значимості $p \leq 0,01$ має зв'язки із такими показниками, як: закритість (0,531), відображене самоставлення (0,593), внутрішня конфліктність (0,714), самозвинувачення (0,612), низький рівень низька самооцінка адекватна (0,638) та на рівні значимості $p \leq 0,05$ із такими: потреби у досягненні успіху (0,514), самооцінка низька неадекватна (0,511), середній навчальний бал 4,0 (0,518), середній навчальний бал 3,0 (0,552). Недостатньо повне уявлення про себе, нестійка самооцінка, очікування позитивного ставлення до себе від інших. Це досліджувані з відчуттям малоцінності власної особистості, залежні від зовнішніх обставин і оцінок; їхні уявлення про себе мають запозичений характер; їм властивий низький або нереалістично занижений рівень домагань, вибір занадто легких та простих цілей, нездатність дотримуватися прийнятої лінії поведінки, залежність від зовнішніх обставин і оцінок.

Низький рівень самоповаги на рівні значимості $p \leq 0,01$ має зв'язки із такими показниками, як: закритість (0,628), відображене самоставлення (0,623), внутрішня конфліктність (0,638), самозвинувачення (0,797), низька самооцінка адекватна (0,671), самооцінка низька неадекватна (0,657), та на рівні значимості $p \leq 0,05$ із такими: низький рівень потреби у досягненні успіху (0,523), середній навчальний бал 3,0 (0,521). Такий результат вказує на несформоване уявлення про себе, неадекватну самооцінку, незадоволеність власною поведінкою, низьким рівнем прийняття самого себе, відчуттям меншовартості, недостатність самоконтролю, висока тривожність, самозвинувачення; низький або нереалістично занижений рівень домагань, вибір занадто легких та простих цілей, зневіра у своїх силах, «комплекс неповноцінності».

Висновки. Для проведення емпіричного дослідження самоповаги здобувачів вищої освіти було підібрано й апробовано необхідний психодіагностичний інструментарій. Визначено якісні й кількісні показники та рівні розвитку самоповаги здобувачів вищої освіти. Проведений кореляційний аналіз надав можливість виявити міцність взаємозв'язків між усіма конструктами компонентної структури самоповаги в юнацькому віці. Спираючись на якісні показники структурних компонентів досліджуваного особистісного утворення, ми визначили рівні прояву самоповаги у здобувачів вищої освіти (високий, середній, низький). Аналіз результатів дослідження засвідчив, що більшість опитаних перебуває на середньому рівні сформованості самоповаги, здобувачі прагнуть до глибшого самопізнання, відчують позитивні емоції та почуття до себе, мають достатній рівень

домагань, недостатню сформованість самооцінки й сенсоутворювальних мотивів, що заважає усвідомленню сильних та слабких сторін, їм складно самостійно здійснювати конкретні дії стосовно себе, що зрештою призводить до зниження самоповаги. Показники надто високого й надто низького рівнів за кількістю респондентів розподілилися майже рівномірно.

Основними перспективними напрямками вбачаємо проведення формувального експерименту розвитку самоповаги у здобувачів вищої освіти та впровадження результатів дослідження в освітній процес.

Список літератури:

1. Булах І. С. Витоки особистісного зростання людини. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки : збірник наукових праць. 2017. Вип. 6 (51). С. 53-64.

2. Коваль М. С., Коваль І.С. Основні принципи професійної підготовки майбутніх рятувальників // Військова освіта. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського. 2021. №2(44). С. 100-107.

3. Коваль І.С. Системний та синергетичний підходи неперервного саморозвитку майбутніх рятувальників / І. С. Коваль // Перспективи та інновації науки. 2022. №13(18). С. 273-281.

4. Малихіна О.А. Основні напрями та підходи в дослідженні самоповаги як особистісного утворення. Проблеми сучасної психології. Запоріжжя, 2015. № 1(7). С. 136-143.

5. Vavryniv, O. S. Empirical study of the professional empathy of future rescuers. Insight: the psychological dimensions of society, 2020, 4, 57-72. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2020-4-4>

6. Yaremko, R., O. Vavryniv, A. Tsiupryk, L. Perelygina, and I. Koval. "Research of Content Parameters of the Professional Self-Realization of Future Fire Safety Specialists". Amazonia Investiga,

Vol. 11, no. 53, July 2022, pp. 288-97, doi:10.34069/AI/2022.53.05.28.

References:

1. Bulakh I. S. (2017) Vytoky osobystisnoho zrostannia liudyny. [The origins of a person's personal growth.] Naukovyi chasopys NPU im. M. P. Drahomanova. Seriiia 12. Psykholohichni nauky : zbirnyk naukovykh prats. 2017. Vyp. 6 (51). S. 53-64. [in Ukrainian]

2. Koval M.S., Koval I.S. (2021) Osnovni pryntsyipy profesiinoi pidhotovky maibutnikh riativalnykyiv [Basic principles of professional training of future rescuers] Viiskova osvita. Natsionalnyi universytet oborony Ukrainy imeni Ivana Cherniakhovskoho. №2 (44). S. 100-107. [in Ukrainian]

3. Koval I.S. (2022) Cystemnyi ta synerhetychnyi pidkhody neperervnoho samorozvytku maibutnikh riativalnykyiv [Systemic and synergistic approaches to continuous self-development of future rescuers] / I. S. Koval // Perspektyvy ta innovatsii nauky. – 2022. №13(18). S. 273-281. [in Ukrainian]

4. Malykhina O.A. (2015) Osnovni napriamy ta pidkhody v doslidzhenni samopovahy yak osobystisnoho utvorennia. [Main directions and approaches in the study of self-esteem as a personal formation]. Problemy suchasnoi psykholohii. Zaporizhzhia, 2015. № 1(7). S. 136-143. [in Ukrainian]

5. Vavryniv, O. S. (2020) Empirical study of the professional empathy of future rescuers. Insight: the psychological dimensions of society, 4, 57-72. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2020-4-4> [in Ukrainian]

6. Yaremko, R., O. Vavryniv, A. Tsiupryk, L. Perelygina, and I. Koval. (2022) Research of Content Parameters of the Professional Self-Realization of Future Fire Safety Specialists. Amazonia Investiga, Vol. 11, no. 53, pp. 288-97, doi:10.34069/AI/2022.53.05.28. [in Colombia]

© Р. Я. Яремко, 2023.

Науково-методична стаття.

Надійшла до редакції 25.04.2023.

Прийнято до публікації 16.05.2023.